

NOTĂ EDITORIALĂ

Sfântul Antim Ivireanul - Un Ierarh misionar și Martir - (evocări)

Volu publicat cu binecuvântarea
Preafericitului Părinte

DANIEL

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BASILICA – 2016

CUPRINS

NOTĂ EDITORIALĂ.....	5
VIAȚA LUI ANTIM IVIREANUL Damian P. BOGDAN	7
MITROPOLITUL ANTIM IVIREANUL (1716-1966) Pr. Nicolae ȘERBĂNESCU	23
ANTIM IVIREANUL, APOSTOL ȘI MUCENIC AL DREPTEI CREDINȚE Teodor M. POPESCU	91
ANTIM IVIREANUL, LUPTĂTOR PENTRU ORTODOXIE Diac. prof. Ioan RĂMUREANU.....	109
MITROPOLITUL ANTIM IVIREANUL, PATRIOT ȘI IERARH AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI † Eftimie BÎRLĂDEANUL	141
ANTIM IVIREANUL – APĂRĂTOR AL PREROGATIVELOR SCAUNULUI MITROPOLITAN AL UNGROVLAHIEI Prof. Alexandru ELIAN	155
ANTIM IVIREANUL CA LUPTĂTOR ÎMPOTRIVA OPRESIUNII OTOMANE Prof. Alexandru ELIAN	173

ANTIM IVIREANUL, APĂRĂTOR AL INDEPENDENȚEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE Pr. Dumitru GĂINĂ	181
MITROPOLITUL ANTIM IVIREANUL ÎN LUPTĂ CU IERUSALIMUL PENTRU DREPTURILE BISERICII SALE Nicolae IORGA	207
PREZENȚA ARDELEANĂ A MITROPOLITULUI ANTIM IVIREANUL Pr. prof. Grigorie MARCU.....	211
MITROPOLITUL ANTIM IVIREANUL, SFĂTUITOR ȘI ÎNDRUMĂTOR PENTRU PREOȚI ȘI DUHOVNICI Pr. Stelian IZVORANU	221
NULITATEA ACTULUI DE CATERISIRE A MITROPOLITULUI ANTIM IVIREANUL Prof. Iorgu D. IVAN.....	241

TIPOGRAFIA CĂRȚILOR BISERICEȘTI

Intrarea Miron Cristea nr. 6; 040162, București
 Telefon: 021.335.21.29; 021.335.21.28; Fax: 021.335.19.00
 e-mail: magazin@editurapatriarhiei.ro, tipografia@patriarhia.ro
 www.editurapatriarhiei.ro

MITROPOLITUL ANTIM IVIREANUL (1716-1966)*

Pr. Nicolae ȘERBĂNESCU

În prima parte a lunii septembrie din acest an, 1966, se împlinesște un pătrar de mileniu de la moartea martirică a mitropolitului Antim Ivireanul al Ungrovlahiei, unul din cei mai mari și mai vrednici ierarhi ai Bisericii Românești și, totodată, una din cele mai de seamă personalități culturale din Țara Românească în epoca brâncovenească. S-a născut în Iviria¹ – vechea denumire a

* Articol publicat original în: *Mitropolia Olteniei*, XVIII (1966), 9-10, pp. 771-811.

¹ † ANTIM IVIREANUL, *Predici*, Gabriel ȘTREMPEL (ed.), Ed. Academiei Române, București, 1962 (Însuși Sfântul Antim, în punctul 12 din apărarea sa din 13 ianuarie 1712 față de Sf. Constantin Brâncoveanu, lasă să se înțeleagă că este străin. Acolo zice așa: „Între altele să cuvintează și aceasta cum că sânt strein și nu s-au convenit să fiu mitropolit. În H(risto)s suntem toți una. Și apoi n-am fost numai eu ep(i)scop și mitropolit strein în Țara Românească”); *Evanghelia*, Snagov, 1697; *Mărturisirea Ortodoxă*, Snagov, 1699; *Floarea darurilor*, Snagov, 1700; *Noul Testament*, București, 1703; *Învățătura dogmatică*, București, 1703; *Tomul Bucuriei*, Râmnic, 1705; *Antologhion*, Râmnic, 1705; *Evhologhion*, Râmnic, 1706; *Psaltirea*, Târgoviște, 1710; *Liturghia*, Târgoviște, 1713 (În aceste cărți, Mitropolitul Antim se semnează „Antim Ivireanul”); *Liturghia greco-arabă*, Snagov, 1701; *Ceaslov*, București, 1702 (În aceste două cărți mitropolitul se semnează „Antim, georgian de neam”); *Eortologhion*, Snagov, 1701; *Psaltirea*, Snagov, 1700 (Aceste cărți au fost semnate de către mitropolit sub forma „Antim icomonahul tipograful din Iviria”); Anton Maria DEL CHIARO, *Istoria delle moderne rivoluzioni de la Valachia*, București, 1914, p. 51 (Del Chiaro, contemporanul Sfântului Antim, spune despre el că era: „di nazione Giorgiana”).

Georgiei –, a purtat, ca mirean, numele Andrei², iar părinții lui se numeau Ioan și Maria³.

Afară de aceste date sumare, privind începutul cursului vieții sale, desprinse din paginile unora din cărțile ce a tipărit, din mărturiile contemporanilor și din cuprinsul *Așezământului* pe care l-a făcut în aprilie 1713 pentru ctitoria sa din București, alte amănunte privitoare la viața și traiul său de dinainte de a veni în Țara Românească nu se cunosc. Nu se știe nici când și nici în ce localitate din Iveria s-a născut. Florentinul Anton-Maria Del Chiaro, unul din secretarii voievodului Constantin Brâncoveanu, care a cunoscut bine pe mitropolitul Antim, afirmă doar că acesta, în vârstă fragedă fiind – „età giovenile” –, a căzut rob⁴, foarte probabil la turci, sub a căror stăpânire se afla, pe atunci, țara sa de naștere⁵. În ce împrejurări se va fi petrecut acest fapt și pe unde va fi fost dus după aceea însă nu precizează. Se poate totuși presupune că aceștia l-au purtat după ei prin mai multe locuri din Orientul apropiat și din Balcani. În aceste umblete, desigur, el „avu prilejul ca, în afară de limba lui maternă, cea georgiană, să învețe și limba turcă și arabă, precum și pe cea grecească, pe care o stăpânea destul de bine”⁶. În același timp, se mai poate presupune că în timpul vreuniei din incursiunile făcute de turci spre apus, pentru pradă sau luptă cu imperiul vecin, mai ales în timpul marilor viziri din familia Kiupriuli – deci după jumătatea secolului al XVII-lea –, viitorul ierarh român să fi fost purtat de ei și prin aceste părți.

Într-o astfel de împrejurare, cu toată tăcerea lui Del Chiaro, este posibil ca el să fi văzut și Veneția, făcând cunoștință cu meșteșugul

² A.M. DEL CHIARO, *Istoria delle moderne...*, p. 202 (Del Chiaro afirmă că în 1716, când Sfântul Antim a fost „degradat” – despopit, zic unii –, i s-a luat și numele de Antim, „e gli si diede quello di Andrea, poichè così appellavasi al secolo”).

³ *Ms. rom. nr. 3342*, f. 17, Biblioteca Academiei Române (Însuși Sfântul Antim, înscriindu-și pomelnicul personal în *Așezământul*, pe care l-a făcut, în 1713, pentru mănăstirea sa din București, trece la început pe „Ioan și Maria”, care nu pot fi decât părinții lui).

⁴ A.M. DEL CHIARO, *Istoria delle moderne...*, p. 51.

⁵ Nicolae DOBRESCU, *Viața și faptele lui Antim Ivireanul, Mitropolitul Ungrovlahiei*, București, 1910, p. 2.

⁶ N. DOBRESCU, *Viața și faptele lui Antim Ivireanul, Mitropolitul Ungrovlahiei*, p. 9.

tipograficesc – în floare în acest oraș –, pe care, mai apoi, după mărturia aceluiași Del Chiaro, îl va ridica la perfecțiune („ridusse in ottima forma la stamperia”)⁷. Aceasta ar putea, oarecum, să explice tehnica înaintată cu care Antim a imprimat unele din tipăriturile sale, „vrednice de a fi puse alături cu cărțile ieșite din cele mai vechi și mai vestite ateliere tipografice ale Apusului”.

Nu se știe cât timp a rămas tânărul Andrei în sclavie. Totuși cu vremea el s-a răscumpărat, „fie prin punerea în lumină a vreunui din numeroasele talente cu care fusese înzestrat”, fie prin achitarea vreunei sume de bani de către Patriarhia Ecumenică sau, mai de grabă, de către conașionalii săi răspândiți prin Balcani.

După scăparea din robie, tânărul Andrei, de care Del Chiaro spunea că „era egli dotato di si rari talenti, che sapeva mirabilmente imitare qualsisia sorta di manifatture, spezialmente in genere d'intagli, disegni e ricami”⁸, se pare că a petrecut mai mult în preajma patriarhiei din Constantinopol, uimind pe cei din jur prin iscusințele sale și totodată desăvârșindu-se în meșteșugurile ce l-au ridicat atât de mult în ochii celor din vremea sa.

Munca stăruitoare pe care o va fi desfășurat întru acestea, l-a ajutat să-și agonisească, acolo unde se va fi aflat, și o oarecare stare materială. În anul 1712, în conflictul ce a avut cu Vodă Brâncoveanu, el amintea acestuia că: „Eu aici, în țară, n-am venit de vreo sărăcie sau lipsă”⁹.

În Țarigrad, priceputul Andrei va fi fost cunoscut de unii din înalții ierarhi ortodocși, ce erau în strânse legături cu Biserica Română și cu curtea lui Brâncoveanu. Din rândul acestora nu va fi lipsit desigur Dositei, patriarhul Ierusalimului, care a petrecut atât de mult la noi și care, precum observa Nicolae Iorga, în acel timp la București și în lumea ortodoxă, avea „rolul de supraveghetor

⁷ A.M. DEL CHIARO, *Istoria delle moderne...*, p. 202.

⁸ A.M. DEL CHIARO, *Istoria delle moderne...*, p. 202 („Era înzestrat cu talente așa de rari, știind să facă, într-un chip minunat orice fel de lucru de mână, dar mai cu seamă gravuri, desene și broderii”).

⁹ † ANTIM IVIREANUL, *Predici*, p. 295.

al credinței, de organizator al silințelor pentru cultură, de sfetnic ascultat în cele religioase”¹⁰. Cum acest inimos Ierarh, pentru nevoile Ortodoxiei, dorea ca și la București să se înființeze o tipografie grecească, așa cum de câțiva ani se făcuse în Iașii Moldovei, va fi vorbit voievodului iubitor de cultură, care-a fost Brâncoveanu, despre nevoințele ivireanului Andrei – dintre care nici cea tipograficească nu va fi lipsit – și-l va fi îndemnat să-l cheme în țară¹¹. O asemenea informație despre Sfântul Antim și un asemănător îndemn va fi dat și făcut voievodului și patriarhul ecumenic Dionisie Seroglanul și poate că și alte persoane care cunoscuseră pe Sfântul Antim.

Cum, în același timp, Vodă Brâncoveanu era și el în căutarea unui vrednic urmaș la conducerea tipografiei din București, spre a duce mai departe munca culturală ce avea să se desfășoare aici, nu va fi întârziat a pofti la el în țară pe talentatul ivirean Andrei. Referindu-se la acest fapt, ucenicul Sfântului Antim, ipodiatonul Mihail Iștvanovici, în prefața închinată dascălului său și așezată în fruntea *Molitfelnicului* pe care l-a tipărit la Râmnic, în anul 1706, spunea:

„Aici în țara noastră nu ca acel egyptenesc Faraò, ci cel blând asemene lui David, pré luminatul, zic, și înălțatul nostru stăpân și domn Ioann Constantin B.B. Voevod, aflându-te și văzându-te pre iubire ta de Dumnezeu, și cercetându-ți ascuțita minte, te-au aflat vrednic și iscusit nu întru dezlegări de visuri [...], ci întru vederoasă și apucătoare de mână lucruri, carele văzându-le și cu minte pricepându-le minunatul acesta domn, au zis (și poate zice): au doară vom afla om ca acesta, i proci”¹².

¹⁰ Nicolae IORGA, *Istoria Literaturii românești*, vol. II, București, 1928, p. 48.

¹¹ N. IORGA, *Istoria Literaturii românești*, p. 65 (N. Iorga afirmă chiar că: „Dosoftei de Ierusalim cheamă – în țară la noi – și învață pe Antim Ivireanul, și curentul culturii monastice românești pornit de la Antim”).

¹² Ioan BIANU, Nerva HODOȘ, *Bibliografie românească veche 1508-1880*, vol. I, București, 1903, pp. 541-542.

Ceva mai apoi însuși Antim, în punctul al treilea al apărării sale, din 13 ianuarie 1712, întârea că „aici, în țară n-am venit de voia mea”¹³, deci a fost chemat.

Dând chemare voievodalei poftiri, prea îndemânatul georgian Andrei a venit la București. Fire înzestrată cu multe înclinări – practice mai ales¹⁴, – el a găsit aici un mediu care a contribuit foarte mult la desăvârșirea acestor înclinări ale sale. Căci Vodă Brâncoveanu s-a străduit să dea curții sale o strălucire deosebită. În acea vreme Țara Românească și mai ales orașul București cu curtea voievodului au fost adăpost pentru mulți din marii ierarhi ai Ortodoxiei acelei vremi și, totodată, „a fost centrul de unde pornea lumina cărții aproape pentru toate popoarele creștine de sub stăpânirea turcilor”. La curtea lui Brâncoveanu se încrucișau două influențe culturale: cea italiană și cea grecească. Cea dintâi era reprezentată printr-o seamă de „oameni de cultură”, aflați în serviciul permanent al domnului, ca medicul Iacob Pylarino, George Maiota, grec cu studii făcute la Roma și Veneția, preotul Ioan Avramie, fost paroh al coloniei grecești din Veneția și florentinul Anton Maria Del Chiaro, iar cea grecească prin patriarhii: Dionisie Seroglanul al Constantinopolului, Dositei și Hrisant Notara ai Ierusalimului, Gherasim Palada al Alexandriei, Atanasie al IV-lea Dabbas, fost al Antiohiei, precum și prin câțiva clerici greci de înaltă cultură, ca: Atanasie al Dristei, proinsofiotul Auxentie, Mitrofan al Nisei, Mitrofan Gregoras din Dodona, Galaction Vidalis ș.a.

Alături de aceștia, la reușita mișcării culturale de sub Brâncoveanu, care, desigur a avut înrâuriri asupra formării intelectuale a lui Antim, au contribuit și câțiva oameni de carte din țară, ca: Stolicul Constantin Cantacuzino, cel de curând sărbătorit cu prilejul împlinirii a 250 de ani de la tragica-i moarte, episcopii Mitrofan

¹³ † ANTIM IVIREANUL, *Predici*, p. 295.

¹⁴ I. BIANU, N. HODOȘ, *Bibliografie românească veche 1508-1880*, p. 542 (Gândind la aceste înclinări naturale, ucenicul său, ipodiaconul Mihail Iștvanovici, în prefața *Molitfelnicului* tipărit la Râmnic în anul 1706, scria: „Că a ce fealiu de meșterșugu și lucrare iscusită nu te-ai arătat desăvârșitu? De voiu zice în toate, nu voiu minți că adevărul voiu grăi, după cuvântul dumnezeescului Pavel”).